

4661/8
13406

Ч.

134.

„ПРОСВѢТА“

Зъ житя
ХЛѢБОРОВОВЪ.
Цѣна 10 кр.

Рѣкъ 1891.
Книжочка 7.

239

Въ тов. „Просвѣта“ улица Вѣрменська ч. 27. можна достати:

І. КНИЖКИ ДЛЯ НАРОДУ.

24. Житє честного чоловѣка	10 кр.
25. XII пѣсней о св. Николаю	5 "
26. Якъ ярмаркувавъ Тарасъ	6 "
27. Добре роби, добре буде	7 "
28. Мотыль, читанка для руского народу	10 "
29. Старый Ефремъ, Н. Устяновича	10 "
30. Що насъ губить, Ст. Качалы	12 "
32. Росказы про небо и землю	12 "
33, 34. Росказы про силы природы, Ч. I. и II. по	10 "
35. Вексель и лихва, наша бѣда	12 "
36. Оповѣданє о житю св. Бориса и Глѣба.	10 "
37. Житє Т. Шевченка	14 "
38. Повѣстки для дѣтей	15 "
39. Що то таке провизорія?	8 "
40. Сестра. Оповѣданє М. Вовчка	5 "
41. Байки Павла Свого	12 "
42. Трицять лѣтъ тверезости	20 "
43. У пропасть дорога ховзка	18 "
44. Вѣнокъ	8 "
45. Нива	10 "
46. Пасѣка	14 "
47. О управѣ рослинъ господарскихъ	20 "
48. Про житє	8 "
49. Зоря	12 "
50. 52, 56, 70, 80, Исторія Руси ч. I. 15 кр., ч. II. 13 кр. ч. III. и V. 18 кр., ч. IV. 16 кр.	" "
59. Паша душа въ господарствѣ	25 "
60. Веснянка, читаночка для малыхъ и старыхъ	15 "
64. Ленъ и конопль	14 "
65. Мертвецкій великдень	8 "
66. Рогата худоба	35 "
67. Житє св. великомучен. и лѣкаря Панталеймона	10 "
68. Помѣч власна Смайлса. Часть I.	15 "
78. Споминки про житє Волод. Барвѣньского	28 "
79. Вѣдкрытє Америки	12 "
81. Про законъ о товариствахъ	30 "
84. Житє св. Евстахія	10 "
89. Исторія Украины: Полуботокъ и Кальнишевскій	7 "
90. Ставроигійске Братство	16 "
91. Праведный Товія	8 "
92. Про хованє свиней	30 "
93. Оповѣданє про рослины. О. Степовика	30 "
95. Маркянъ Шашкевич. Про его житє и письма	18 "
98. Географія Руси, зъ мапою	45 "
101. Порадникъ для крамницъ	12 "
102. Сагайдачный	7 "
111. Цѣсарь Франць Юсифъ I.	12 "
112. Нашъ законъ громадскій	30 "
114. Порадникъ лѣкарскій, Юс. Селюха	24 "
115. Повѣстки	8 "
117. Силы природы	10 "

4951

ЗЪ ЖИТЯ ХЛѢБОРОВОВЪ.

—••••—

ТРИ ЕТНОГРАФІЧНІ ОБРАЗКИ.

—>⊙<—

Зладивъ

ИВАНЪ ЗЪ ИВАНОВЕЦЪ.

Коштомъ и заходомъ Товариства „Просвѣта“.

БІБЛІОТЕКА
научнаго Товариства
імени Шевченка

У ЛЬВОВѢ 1891.

Зъ друкарні товариства имени Шевченка

подо̑ зарядомъ К. Беднарского.

40K

ЛЬВІВСЬКА БІБЛІОТЕКА
АН УРСР
№ 3616 1

ОЛЕКСАНДЕРЪ ОГОНОВСКИЙ

докторъ правъ и фiлъзофiй, професоръ унiверситету львѣв-
скаго, многозаслуженный довголѣтний голова политичнаго
руско-украинскаго Товариства „Народна Рада“, членъ
Выдѣлу всѣхъ руско-украинскихъ товариствъ; уродженый
року 1848, померъ 10. лютого 1891.

ПЕРЕДНЕ СЛОВО.

Найбольшою потребою чоловѣка, щобы удержати свое жите, есть поживлѣне. Потреба тая змушуе чоловѣка до працѣ, котра есть легша або тяжша въ мѣру того, чи єму легше чи тяжше придбати потрѣбне поживлѣне. Чимъ тяжша ся праця, тымъ бѣльше мусить чоловѣкъ напружати свои тѣлеснѣи и душевнѣи силы, а черезъ те и силы тѣи у него що-разъ бѣльше развивають ся и вѣнъ стаєсь тѣлесно и душевно способнѣишій вѣдъ чоловѣка, котрому вже сама природа подае готове поживлѣне. Мешканецъ горячихъ краѣвъ не потребуе много клопотатись, щобы заспокоити свѣи голѣдъ; дерева званѣи пальмами родять майже черезъ цѣлый рѣкъ овочѣ, котрыми вѣнъ ся живить, иншѣи зновъ дерева мають въ собѣ, подобно якъ у насъ бзина, мягке и поживне сердце, котре люде зъ тыхъ сторонѣи змѣшуютъ зъ водою, розтирають на муку, тай выпѣкають зъ неи смачный хлѣбъ. Мешканецъ тыхъ краѣвъ, маючи поживлѣня подостаткомъ, не потребуе на него працювати; тай за одежину у него не тяжко, бо въ его сторонѣи зими нема, тожь выстане єму мата, выплетена зъ шувару, або скѣрка якого звѣрати. Безжурне и бездѣлне жите ведутъ отже тѣи народы горячихъ краѣвъ, за тежь и силы душевнѣи у нихъ стоятъ дуже низко и розумъ ихъ не много рѣжнить ся вѣдъ розуму скотины, котра такожь нѣ про поживлѣне нѣ про одежу не дбає.

Инакше дѣе ся въ краяхъ холоднѣйшихъ, де чоловѣкъ не може заложивши руки чекати, абы сама природа его поживила. Тутъ вѣнь мусить самъ добре руки приложити, добре роздумати та помѣркувати, щобы свѣй голодъ заспокоити та грѣшне тѣло прикрыти. Вѣнь кидаеться чи до рыболовства, чи скотоводства, чи торговлѣ. За тежь и силы душевнѣй у него стоятъ высоко и разумъ у него ясный, якъ той плугъ, котрымъ безнастанно землю порють, коли у мешканця горячихъ краинъ лѣнивство пожирае душевнѣй силы, якъ ржа неуживане зельзо.

Тай не для каждого чоловѣка есть вѣдповѣдне таке саме поживлѣне и въ тѣй самѣй мѣрѣ. Въ горячихъ краяхъ треба головно поживлѣня холодячого, оживляючого; тутъ выстане чоловѣкови пара овочѣвъ тай кубокъ воды; много ѣды вѣнь непотребуе. Въ краяхъ зимныхъ треба зновъ чоловѣкови много стравы, а до того поживной, масной: Монголь зѣсть три або чотыри фунты сырого мяса, Ескимось выпе кварту трану, та закусить фунтомъ лоу. Головнымъ поживлѣнемъ чоловѣка на цѣлѣй кули земскѣй есть однакъ збѣже: въ Европѣ пшениця, жито, ячмѣнь, овесъ; въ Азїи рижь; въ Африцѣ просо; въ Америцѣ кукурудза. Зъ сего вже видно, якъ важнымъ есть станъ хлѣборобѣвъ, бо вѣнь подае чоловѣкови его найважнѣйше и найпотребнѣйше поживлѣне. Тай Русины, котрѣ мешкають на широкихъ земляхъ вѣдъ Сяну по Донъ та по Чорне море суть головно хлѣборобами, проте цѣкаво буде для насъ розвѣдатись, якъ то живутъ хлѣборобы по иншихъ краяхъ, чи имъ лучше, чи гѣрше вѣдъ насъ веде ся, та чибы не було чого намъ вѣдъ нихъ научитись.

I. Хлѣборобъ ольденбургскій.

Ольденбургъ есть одна зъ меншихъ краинъ цѣсарства нѣмецкого, есть 12 разбѣвъ меншій вѣдъ нашей Галичины, а въ тѣмъ до нашей вѣтчины подобный, що майже всѣ его мешканцѣ суть хлѣборобами. Зъ той то причины край сей есть для насъ хлѣборобѣвъ цѣка-вѣйшій вѣдъ иншихъ краѣвъ нѣмецкихъ, въ котрыхъ процвитае промыслъ та торговля. Цѣла ся краина есть низиною; полуднева ей половина лежитъ трохи выше и має грунтъ пѣсковатый, яловый, неурожайный, де-некуды покрытый лѣсами; часомъ переходить она въ пустый степъ, по котрѣмъ лишь буйный вѣтеръ гуляе. Чимъ дальше на пѣвночь, тымъ що-разъ ниже край опадае и перемѣнюеь въ товсту, урожайну порѣчину, або въ пышнй луги, покрытй ясно зеленою, дробною мовъ аксамитъ травою. Вѣдъ пѣвночи обливае краину сю море зване Нѣмецкимъ або Пѣвнѣчнымъ. Смуга землѣ vzdovжъ моря и головної рѣки того краю, котра звесъ Везера, есть торфувата и багниста; береги моря суть тутъ такъ низкй, що вода морска гнана вѣтромъ пѣвнѣчнымъ заливала бы грунта далеко и широко, если бы не высокй греблѣ, котрй тамошнй мешканцѣ зъ превеликимъ трудомъ понасыпували vzdovжъ моря. Коли однакъ на мори розшалѣсь скаженный вихоръ и прорве сй тамы, тогды горе людямъ, що мешкають vzdovжъ побережа. На сяжень або и бѣльше грубымъ валомъ рине море въ глубъ краю, нищить и заливае все, що подыбле.

Така повѣнь, противъ котрой нашѣ повени выглядятъ неначе дитяча играшка, лучилась була въ тѣмъ краю передъ 170-ти лѣтами. Въ двохъ лишъ повѣтахъ погигло тогда пѣвтретя тысяча людей и два разы тѣлько штукъ коней и иншой худобы. Задля того стереже ольденбургскій хлѣборобъ тыхъ тамъ мовъ ока въ головѣ и на направу ихъ платить радо высокѣ податки. „Кобы не сѣ греблѣ, — кажутъ тамошнѣ люде, — то мы бы срѣбными орали плугами!“ Та мимо того ольденбургскій хлѣборобъ любить свѣй край, любить свои дуги зеленѣ, та пустѣ степы, котрѣ тяжкою працею перемѣнюе въ урожайнѣ нивы.

Пѣзнавши его край, придивѣмъ ся теперъ его житю домашному та его вдачи.

Мешканцѣ Ольденбурга, якъ то вже разъ було сказано, суть майже всѣ, зъ малыми выимками, хлѣборобами, котрыхъ ту звутъ по просту „хлопами“. Сеи назвы тутъ нѣхто не встыдае ся; хлопомъ звутъ ту и газду на кѣльканайцяти або и бѣльше моргахъ, котрого у насъ зъ паньска величаютъ „дѣдичоль“. „Я хочу бути хлопомъ,“ каже сынъ урядника або офѣцера, коли не хоче имити ся званя свого батька, тай иде працювати коло землѣ. Побѣчь богатыхъ хлѣборобѣвъ, або инакше хлопѣвъ, суть ту и бѣднѣйшѣ; звутъ ихъ чиншѣвниками, если они вѣдъ богатшихъ наймають грунта, або халупниками, если мають лишъ малый грунтъ, або комѣрниками, если мешкають у хлопа и помагають ему въ работѣ яко челядь. Хлопъ свого грунту нѣколи не дѣлить, лишъ въ цѣлости записуе найстаршому сынови, а въ деякихъ околицяхъ наймолодшому; иишѣ дѣти дѣстають разомъ за вѣдшководане пяту часть вартости газдѣвства. Хлопъ мавъ бы то собѣ за наибѣольшу ганьбу, если бы зъ его вины батькѣвщина въ дечѣмъ зменшила

ся; після его гадки, не мавъ бы вѣнъ тогды и въ гробѣ спокою. Звычай неподѣльности газдѣвства такъ глубоко вкоренивъ ся у тыхъ хлѣборобѣвъ, що навѣтъ дѣти, котрѣ не дѣстали наслѣдства, не чують себе покривдженными; они або кидають ся до ремѣсла, або вступають въ службу на корабляхъ, або заробивши собѣ деякій грейцаръ закупають малый грунтъ на степѣ, або остаточно лишають ся на грунтѣ въ службѣ у старшого брата и жують зарѣвно зъ челядю, а тогды звать ихъ „старыми парубками“. Такий „старый парубокъ“ дбае и працюе ревно на батькѣвскѣмъ газдѣвствѣ, хотяи оно вже до него не належить, гордить ся тымъ, що не естъ простымъ наймитомъ, але сыномъ газдѣвскимъ и часто дѣсь, що запрацювавши гѣрко дещо грошей, записуе ихъ наслѣдникови цѣлои батькѣвщины, щобы тымъ способомъ еъ ще бѣльше збогатити.

Въ Ольденбургѣ сель майже нема, бо хлѣборобы кладуть звычайно свои хаты поодинокѣ середъ своего грунту, такъ якъ у насъ мазурскѣи кольонѣсты, котрѣ позакуповавши въ деякихъ околицяхъ двѣрскѣи добра и подѣливши ихъ на парцелѣ, побудовались кождый посередъ своего грунту. Кождый газда обводитъ свое поле валомъ усыпанымъ зъ землѣи и плотомъ для безпеки вѣдъ бурѣи и скотины; такъ само старанно обгороджене и кожде газдѣвство. Черезъ ворота входимо на обдѣсте, покрыте зеленою муравою, на котрѣмъ росте звычайно дубовый гайокъ, якихъ въ Ольденбургѣ дуже много, бо лише дубъ росте буйно на тамошнѣмъ, глинкаватѣмъ, твердѣмъ грунтѣ. Помежи дубами блыщить ся малый ставокъ або сажавка, въ котрѣи хлюпочуть ся качки, гуси и безроги; на просторѣмъ гноищи проходжуеъ гордый когутъ и журлива квочка зѣ своею численною сѣмею, пильнуочи еи вѣдъ сороки, що скрегоче на

дубѣ. Середь обѣиста стоить просторый дѣмъ газды; стѣны дѣмѣвъ суть досыть низкїи, мурованїи або деревянїи и облѣпленїи глиною, а надъ ними взносить ся дуже высокїи, соломяный або дахѣвкою крытый дахъ. Головный вхѣдъ до дому находить ся на захѣднѣмъ причѣлку и есть широкїи, якъ у насъ брама до стѣдлы, бо сюды вѣздить до середины хаты фѣра наладована сѣномъ або снопами. Надъ головными дверми бачимо середь деревяныхъ прикрасъ выписане имя газды, що сей дѣмъ побудувавъ и имя его жѣнки, а пѣдъ ними якїи небудь набожнїи слова. Переступивши порѣгъ, побачимо тѣкъ, котрый занимае цѣлу середину хаты и служить до молоченя збѣжа; правобѣчь и лѣвобѣчь току суть деревянїи перегороды, въ котрыхъ въ зимѣ стоятъ конѣи и инша худоба, звернена головами до середины хаты. Дальшїи перегороды отворенїи або закрытїи стѣнкою служатъ за комору, склады и спальнѣ челяди и поодинокыхъ членѣвъ родины; въ тыхъ послѣднихъ стоятъ лѣжка, высоко выстеленїи подушками и перинами. Середь хаты, противъ головныхъ дверей, стоить низке огнище, муроване зъ цеголь; по одной сторонѣ огнища стоить великїи, дубовый стѣлъ, при котрѣмъ обѣдае газда вразѣ зъ роудиною и челядию, по другой сторонѣ помывальня, де чистять начине. Проти стола и помывальнѣ есть двое меншихъ, бѣчныхъ дверей. Поза огнищемъ стоятъ лѣжка газды и газдынѣ, скринѣи и шафы зъ одежиною и иншимъ добромъ, зеркало, передъ котрымъ газдынѣ зъ дѣньками въ свято до церкви ся строить; тутъ такожь находить ся часами кѣлька поряднѣйшихъ комнатъ, а въ нихъ деколи навѣтъ богата обстановка. По надъ всѣмъ тымъ тягне ся просторый пѣдъ, де газда складае збѣже и сѣно. Такъ отже дѣмъ хлопа ольденбургскаго есть для него заразомъ

помешканемъ, стайнею и стодолю. Величезный дахъ утримуе лѣтомъ въ хатѣ приемный холодъ, въ зимѣ, наповненный збѣжемъ, задержуе тепло и рѣдко коли мусять люде хоронити ся передъ морозомъ до своихъ комнатъ. Давнѣйшій дома суть курнї безъ коминѡвъ; дымъ зъ огнища тягне по пѡдъ стелю, де висять численнї ковбасы и шинки, черезъ головнї дверѣ на двѡръ.

Коло огнища сидитъ газдыня, чи то годуючи дитину, чи прядучи, а зъ вѡдси мае цѣлый дѡмъ, а черезъ усѣ трое дверей, и обѡйте на оцѣ. Зъ лѡжка своего, що стоить за огнищемъ, наглядае она рано челядь, пильнуе худобы, а навѣтъ въ ночи чуе, чи худоба ѣсть, чи котра не заслабла.

На огнищи палае безнастанно, въ день и въ ночи, огонь; люде палять ту торфомъ, а каждый газда мае на своѣмъ грунтѣ кавалокъ торфовиска, прото и паливо его нѣчо не коштуе.

Коло огнища громадитъ ся вечеромъ уся родина и челядь, и пыкаючи люльку на короткѡмъ цыбушку, розмовляе о новинахъ мѣсцевыхъ; часомъ якїйсъ бувалець розповѣдае о своихъ пригодахъ на мори, або о недавнѡй вѡйнѣ зъ Данїєю.

Коли умре газда, то пѡсля давного звычайу гасять огонь на огнищи, а комѡрники забирають зъ него жаръ, щобъ нимъ и въ своихъ хатахъ розпалити.

Передъ всхѡднымъ причѡлкомъ хаты есть городъ, де садять ярину. По однѡй и другѡй сторонѣ подвѡря стоять поряднї будынки господарскї, якъ стайнѣ для овецъ и хлѣвы, а побѡчь нихъ хатки комѡрникѡвъ. По за обѡйстемъ тягне ся орне поле, сѣножати и пасовиска. Въ пѡвнѡчнѡй части Ольденбургѣ, де грунтъ урожайнѣйшїй и люде богатшї, суть дома хлопѡвъ красшї и выгѡднѣйшї. Тутъ бувае часто тѡкъ вѡддѣлений вѡдъ

огнища деревяною стѣною, вѣкна бѣльшій, дахи мальовані на зелено. Часями буває побѣчь дому особна сто-дола и стайнѣ для худобы; цѣле обѣйсте обведене парканомъ або муромъ и глубокимъ ровомъ, повнымъ воды, черезъ котрый веде мѣсть такъ, що цѣла загорода вы-глядає мовбы якій замокъ.

Хлопъ ольденбургскій есть дуже повѣльной, супокѣйной вдачѣ; убранный въ тяжкій, деревяній черевики ступає звѣльна, повагомъ, гейбы его ноги були зъ олова. Тай не любить вѣнь чоловѣка рухливого, звинного и зве его зъ насмѣшкою „плискою“. Вѣнь вельми маломовный; неразъ засяде кѣлькоро людей коло огнища въ хатѣ, закуритъ люльку и цѣлыми годинами сидитъ мовчки сплюваючи на огонь, а каждый тои думки, що усѣ дуже добре забавляють ся. Говорливыхъ людей вѣнь уникає и каже о нихъ, що они готові вѣдь коровы теля вѣдговорити. Коли приїде му конче що сказати, то пере-кручує слова такъ, чтобы ихъ легче выговляти, чтобы лишь меньше обертати языкомъ; тожь и бесѣда его вѣдмѣнна и неодень Нѣмецъ зъ иншихъ сторѣнь его не розумѣе. Якъ въ бесѣдѣ, такъ и въ спѣвѣ Ольденбурецъ нелюбуєсь. Невчуєшь тамъ отже нѣ въ селѣ, нѣ на поли жадной пѣснѣ, а коли часомъ на весѣлю якій парубокъ заведе яку пѣсню, то такимъ дикимъ храпливымъ голосомъ, що хибя затыкай уши, ту тѣкай зъ хаты. Улюбленою забавою есть у тутейшого хлопа гра въ круглѣ, въ котрѣй вѣнь має велику вправу, а въ зимѣ совганка. Совгаєсь вѣнь не лише для забавы, але и зъ potrzeby; зимою неразъ великій просторы землѣ покрытї ледомъ, тожь идучи до мѣста, припинає хлопъ лижвы и неразъ кѣлька миль ѣде на нихъ за орудкою, а хлопцѣ рано на лижвахъ вѣдвозять молоко на продажь. — До корчмы вчащає Ольденбурецъ рѣдко,

а коли и зайде часомъ кѣлька газдѣвъ на флящину вина, то нѣколи не вчуешь тамъ сварнѣ або лайки, а тымъ бѣльше бѣйки, бо се противне спокѣйноѣ его вдачи.

II. Хлѣборобъ мадярскій.

На полудне вѣдъ нашої Галичины, по тамтѣй сторонѣ Карпатѣвъ, лежить великій край, званый Угорщиною. Зъ трехъ сторѣнъ обводять Угорщину горы; зъ пѣвночи и всходу Карпаты, вѣдъ заходу Альпы, а полудневу границу творять двѣ великѣ рѣки, Дунай и его побѣчна рѣка, Драва. Край сей майже три разы бѣльшій вѣдъ Галичины, а мешкають въ нѣмъ рѣжнѣ народы якъ: Русины, Волохи, Словаки. Найбѣльше однакъ есть тутъ Мадярѣвъ, званыхъ такожъ Уграми (Венграми). Сѣ Мадяры розсѣли ся на найлѣпшихъ, рѣвнхъ и урожайныхъ грунтахъ, выперши тамтѣ народы въ сусѣднѣ горы. Житю сихъ Мадярѣвъ, а именно житю мадярскихъ хлѣборобѣвъ придивимо ся теперь близше.

Жите хлѣбороба зависитъ вѣдъ землѣ, на якѣй вѣнъ жѣе; инакше жѣе хлѣборобъ въ горахъ, инакше на пѣдгѣрю, инакше на долахъ, а ще инакше на степу, рѣвномъ мовъ море. Тожъ хочешъ пѣзнати жите хлѣбороба, придивись земли, на якѣй жѣе, а тогды доперва зрозумѣешь, чому вѣнъ такъ а не инакше живе, такъ а не инакше газдуе. И мы пѣдемо сею дорогою.

Край замешкалый Мадярами есть великою, рѣвною низиною, котра мѣсцями есть отвертымъ степомъ, де непобачишь нѣ горба, нѣ лѣсу, ба навѣтъ и одной де-

ревины, хоть бысь и кôлька миль переѣхавъ. Нема ту нѣ села, нѣ гостинця, лишь давный слѣдъ вказуе тобѣ дорогу; часомъ зъ помежи шувару та тростины блысне озерце або ставокъ, надъ котрымъ гаморить стадо болотныхъ птицъ, часомъ замаячить въ синѣй дали высокій журавель, вказуючи жаждучому подорожному мѣсце, де може упадаючій силы вѣдсвѣжити; часомъ перебѣжить по передѣ тебе табунъ на пѣвъ дикихъ коней, або череда зайде тобѣ дорогу. Зъ рѣдка побачишь одиноку, самотну хатину; се корчма, або по тамошному чарда. Нѣмъ зайдешь до неи, засунъ вѣдъ пригоды пѣстоля за чересь або бодай нѣжь у холяву, бо тамъ нетяжко подыбатись зъ опришкомъ або зѣ здичѣлымъ пастухомъ, котрый пронюхавши у тебе добру добычу, nebude зъ тобою робити много заходу, а хто знае чи и господарь чарды ему въ тѣмъ не поможе! На щасте чардъ такихъ щоразъ менше и щоразъ рѣдше трафляють ся розбоѣ. Такий степъ звать Мадяры „пуштою“, себѣ то пустымъ краемъ. Мѣсцями сей степъ перемѣнюеь въ справдѣшну пустыню, де навкруги побачишь лишь нагій пѣсокъ, котрымъ вѣтеръ гонить зъ мѣсця на мѣсце. Та не весь край тутешній есть пуштою; бôльша его половина есть справлена, а буйна, товста земля выдае богате жниво. Коли глянешь на незмѣрній ланы, покриті хвилючимъ, буйнымъ зббжемъ, на високу мовъ лѣсъ кукурудзу, на впоясъ високу конюшину, на тютюнъ, що широко розпустивъ свое листе на аршинъ довге, то подумаешъ: „Тутъ лишь жити, та панувати“. Та дарма; нема добра безъ лиха, тожь и Мадяръ мае свое горе. Найперше нема ту доброй воды; копаешь на однѣмъ, другѣмъ мѣсци, та неподыбавши воды покинешь роботу; або коли надыбаешь, то така, що годѣ еѣ и до усть взяти; мало

котра керниця має пригѣдну до питя воду. Лѣто буває ту дуже горяче, сухе; вѣдъ душного вѣтру и спеки розпадаєсь земля и творить на сяженъ глубокай щелины, трава и засѣвы вянуть и червонѣють. На дармо выжидає хлѣборобъ того теплого, спокѣйного дощикоу, котрый єсть правдивою благодатю для землѣ; коли на дѣйдуть хмари, то зрываєсь шалѣна буря зъ хмароломомъ, якъ то звичайно на безлѣсныхъ степахъ буває, и замулює загоны. А коли на весну або вѣ осени заслотить ся, то вода не маючи на рѣвнѣмъ грунтѣ вѣдпльву, всякає вѣ землю и замѣнює єѣ вѣ бездонну пропасть. Вѣ такій часъ годѣ и зъ хаты выхилитись; зза недостатѣ камѣня нема ту мурованыхъ дорѣгъ, тожъ вѣзъ западаєсь по оси вѣ болото и сунєсь по нѣмъ мовѣ сани; худоба грязне по колѣна, а збѣже вѣ поли выгниває. Коли ще при такѣй слотѣ зачнуть ся на весну снѣги вѣ горахъ топити, а великѣ рѣки тамошнѣ, якъ Тиса, Керешъ, Марошь выступлять зѣ своихъ низкихъ берегѣвъ, та прорвуть греблѣ вѣ вздовжъ нихъ побудованѣ, тогды цѣлый край перемѣнюєсь вѣ одно велике море. Сумно дивить ся хлѣборобъ, якъ єго праця марнѣє, та потѣшаєсь надѣєю на лѣпшій рѣкѣ, котрый єго страту вынагородить. — Вѣ зимѣ зновъ на степахъ угорскихъ велика студѣнь; снѣгъ позасыпує села, метелиця насуне высокѣ снѣговѣ горы и тогды хиба верхомъ на кони пробєшь ся до сусѣдного села або мѣста.

Найкрасше виглядає сей степъ на весну. Луги и поля покрывають ся буйною зеленою; цвѣты и корчѣ розцвѣвшисѣ наповняють воздухъ приемною вонею, а надъ ними гудуть пчолы, гойдаєсь пестрый метеликѣ; вѣ воздухахъ грає рѣй блискучихъ комахъ, уганяє хижа ластѣвка, пѣбече жайворонокъ. Тамъ на озерѣ,

що сховалось въ зелену гушавину, скригоче дикій качурь въ шувари, въ тростинѣ шелестять дикі куры, на островци присѣла чапля; задуманый бусько, стоячи на одной нозѣ, чатує на жабы; понадъ воду летять ключемъ журавлѣ, та кричить чубата чайка. Гей якъ весело тогды на отвертомъ степу, якъ кортить погуляти по нѣмъ на бистромъ кони, вѣдѣти повною грудею, налюбоватись красою природы!

Хлѣборобы малярскій засѣвають головно пшеницю и кукурудзу; найважнѣйшою хвилею въ роцѣ суть для нихъ жнива и ломане кукурудзы. Мешканцѣ долѣвъ не спромагають самі обжати своего поля, прото наймають до жнивѣ людей зъ гѣръ, котрѣ жнуть за снѣпъ. Добрый жнецъ вразѣ зъ вязальникомъ може заробити черезъ жнива досыть збѣжа, щобы себе и свою родину черезъ цѣлый рѣкъ выживити; але вѣнь мусить по 16 годинѣ на добу працювати, а працює головно ночью при мѣсяци, бо въ день за дня спеки годѣ на поли выдержати. Выжатого збѣжа не звозить гѣзда до стодолы, бо еи звычайно и немає, але складає на поли въ стоги, котрѣ тамошній гѣзды умѣють зручно и складно ставляти. Коли стоги вже готовѣ, то гѣзда зрѣзує рыскалемъ стерне або морѣгъ коло стогѣвъ, скрапляє землю водою, посыпле половиною, удопче кѣньми и має тѣкъ готовый; гѣзда стелить на тоцѣ снопы, а хлопцѣ спрягши по кѣлькоро коней разомъ вганяють ихъ на снопы и такъ довго тратують ихъ кѣньми, поки все збѣже зъ колося не вылуцить ся. Потѣмъ гѣзда збирає солому въ стырту, збѣже змѣтає и зсыпає въ купы, щобъ вѣтеръ половиу вывѣявъ; такъ иде работа, поки всего збѣжа не змолотять. Работа иде поспѣшно, щобъ ще за погоды звезти готове зерно до шпихлѣря або вывезти до мѣста на продажъ, заки ще не попсиють

ся дороги вѣдъ дощѣвъ, и взятись зъ всѣми силами до другой важной праць, до ломаня кукурудзы. Богатшій газды закидують вже звычай молоченя кѣньми, при котрѣмъ много зерна марнуєсь, а купують собѣ молотѣльнѣ. Де грунта суть комасовані, с. е. де газда має всѣ свои грунта разомъ, тамъ и жнива и оброблене грунту легше и кѣнчить ся скорше; не такъ, коли грунта порозкидувані, коли газда неразъ милоу або и бѣльше мусить везти зерно и кукурудзу до дому. Въ такѣмъ разѣ спѣзняє ся збѣръ збѣжа, спѣзняє ся и оброблене грунту, и неразъ газда на злыхъ дорогахъ руйнує свою худобу и лишає грунтъ несправлений. Въ такихъ сторонахъ ведуть газды трехпѣльне газдѣвство, якъ у насъ на Подѣлю; одну часть грунту лишаютъ облогомъ и выпасають на нѣй худобу, на другій сѣють пшеницю, на третій кукурудзу; нарѣкъ сѣють на облозѣ кукурудзу, а на кукурудзиску пшеницю безъ жадного справленя.

Побѣчь збѣжа засѣває еще Мадяръ коноплѣ и тютюнѣ; конопель уживає на домашній потреби, а тютюнъ продає скарбови. Селяне однако не ведуть управы тютюну якъ бы належало, проте и вартѣсть его невелика; властитель бѣльшихъ грунтѣвъ тримають собѣ до управы тютюну особного огородника; газда дає грунтъ и насѣне, огородникъ бере на себе усю управу, а опѣсля дѣлять ся зыскомъ на половину. За взѣръ управы тютюну служатъ хлѣборобамъ державній заводы, на котрыхъ держава веде розумну господарку.

Угорскій пушты надають ся до годовлѣ худобы, тожъ нею занимає ся въ меншій або бѣльшій мѣрѣ каждый мадарскій хлѣборобъ. Особливо любуєсь Мадяръ въ коняхъ, тожъ Угорщина славить ся добрыми кѣньми, котрї надають ся особливо до службы войсковои;

кѡнь угорскій вправдѣ меншіи вѡдь коня нѣмецкой породы, але за те жвавшій и вытревальшій. Табуны такихъ коней перебувають цѣлыми лѣтами въ пуштахъ, де стереже ихъ пастухъ, званый „чѣкошь“. Коли пастухъ хоче якогось коня освоити, закидує зручно зъ далека на него петлю, а зловивши досѣдає и доси не пустить, доки здичѣлый кѡнь неосвоить ся зъ вѣдцемъ и не станеь ему зовсѣмъ послушнымъ.

Побѡчь коней выпасають на пуштахъ и волю. Угорскій вѡль є у насъ загально знаный; вѡнь высокій, складно збудований, сильный, зъ блискучимъ окомъ и великими, росохатыми рогами. Лѣтомъ пасуть ся они великими стадами на степу або на стерни пѡдъ надзоромъ пастуха званого „гуляшь“; єсть се сильный, плечистый хлопъ, котрый непобоить ся и зъ розюшенымъ быкомъ поборотись, а также однорѡчне теля, зловивши за хвѡсть, однимъ замахомъ потрафить на коня пѡднести. Своимъ на три сяжнѣ довгимъ батогомъ зганяє волю до купы, а вивчені пси помагають му въ тяжкѡй службѣ.

Де паша гѡрша и не надаєь до выпасу худобы и коней, тамъ тримають хлѣборобы вѡвцѣ. На Угорщинѣ є двѣ расы овецъ; звычайна угорска вѡвця, котру плекають дя молока и такъ звані меріносы зъ довгими, сверловатыми рогами и довгою, блискучою, а мягкою вовною. Газды зганяють свои вѡвцѣ въ одну спѡльну череду; кождый має менше або бѡльше число выдѡвѣвъ зъ цѣлой череды, пѡсля того, кѡлько має тамъ овецъ; часомъ продають усе молоко и дѣлять ся вѡдповѣдно грѡшми. Зъ молока виробляють бриндзю, сыръ и овече масло, уживане до вареня.

Чи погода чи слота, чи спека чи морозъ, зѡстає череда заєдно въ поли; лѣтомъ пасе ся на пуштѣ або

стерни, зимою выгрѣбуе пашу зъ пѣдъ снѣгу. Долю еи и недолю дѣлать зъ нею и еи пастухъ „югасъ“; сей бѣдолаха привыкъ до всего и мало коли має дахъ надъ головою; его бунда служить му и за постѣль и хоронить го вѣдъ слоты и зимна. Мимо того вѣнъ есть вдоволенный своею долею и найдобродушнѣйшій зъ усѣхъ пастухѣвъ. Накладаючись до вѣльного ходу своей череды ѣде на ослѣ, тай выиграе на козбѣ. Цѣлыми годинами стоить задуманый спершись на лѣску, пыкае файку тай приглядаеь чередѣ; часомъ для розрывки вырѣзуе ложки зъ дерева або плете пончоу. Вѣрнымъ его товаришемъ е великій, кудлатый песъ вѣвчарскій; сей завертае порозходившу ся череду, а хижій вовкъ дуже его боить ся.

Велике значене на Угорщинѣ має годѣвля безрогъ; безрога угорска вѣдзначаеь кучерявою шерстію и короткимъ рыломъ. Хлѣборобъ годуе безроги на продажъ або на домашный ужитокъ. Продае звычайно рѣчняки купцямъ, котрї ихъ тучать на зарѣзъ; на ярмаркахъ угорскихъ можна неразъ и по 200.000 штукъ свиней побачити, а розвозять ихъ по всѣхъ краяхъ, бо они славлять ся смачною солониною и знаменитымъ смалцемъ. Много безрогъ потребуе и самъ Мадырь до домашнего ужитку, бо щорѣчно бе по одной великой безрозѣ на каждого дорослого члена родины, а по одной пѣдвинку на каждую дитину. Безроги, подобно якъ вѣвцѣ, позѣстають черезъ цѣлый рѣкъ въ поли; на весну пасуть ся на облозѣ и незоранѣмъ ще поли, въ лѣтѣ по жнивахъ настае для нихъ найщаслившій часъ; зручно вышукують поломанї колоски и вылучене зерно по загонахъ, а въ горяче полудне вѣдпочивають по багнахъ; въ пѣзной осени заганяють ихъ пастухи въ великій лѣсы дубовї, що розтягають ся по правѣмъ

боцѣ Дунаю, и тамъ безроги живлять ся жолудею, а въ зимѣ добувають собѣ жиръ зъ пѣдъ снѣгу. Опѣкуесь ними легконогій пастухъ „канашъ“ зъ двома пѣдпасичами; канаша пѣзнати зъ далека по довгѣй бѣлой бундѣ зъ червоною пѣдшивкою, званѣй „шуръ“, по вымашенѣмъ довгѣмъ волосю и топорѣ на короткѣмъ топорищи. Топоромъ тымъ умѣ вѣнъ цѣльно кидати; коли усмотрити собѣ якусь безрогу на зарѣзѣ, то топѣръ лишъ засвище въ воздухѣ и певно поцѣлить въ каркѣ выбрану жертву. Бувало, що канашѣ пробували неразъ своѣи зручности и на самотныхъ подорожныхъ, що заблукались въ великѣй лѣсы Баконьскѣй.

Наибѣольшою славою Угорщины есть еи вино, котре належить до найлѣпшихъ родѣвъ винъ на цѣломъ свѣтѣ. Винницѣ занимають на Угорщинѣ надъ 400.000 моргѣвъ грунту и выдають що року до 5 милѣонѣвъ бочокѣ вина; находятъ ся звычайно на горбахъ, але такожъ и на рѣвнинѣ, а потребують глинкаватого и пѣсковатого грунту. Найлѣпшѣй угорскѣй вина вырабляють въ горахъ Гебляія, котрѣй тягнуть ся невеликимъ пасмомъ межи двома побѣчными рѣками Тисы, Гернадомъ и Бодрогомъ. Тамъ то вырабляють славнѣй вина токайскѣй. Вино есть тымъ сильнѣйше и лѣпше, чимъ довше виноградъ стоитъ на пни и чимъ лѣпше скорчить ся и высьне. Для того виноградъ мусить вже въ липни статись прозорымъ, а въ вересню цѣлкомъ дозрѣти; тогда то потребуе кѣлька днѣвъ дощу, щобъ скѣрка попукала и лишна часть воды зъ нихъ выплыла. Опѣсля зачинають ягоды морщити ся и корчити ся а барва ихъ стаєсь щоразъ темнѣйшою, а зъ концемъ жовтня або зъ початкомъ листопада вже часъ ихъ зривати. Досвѣдъ учигъ, що при краснѣй погодѣ чимъ пѣзнѣйше збираєсь виноградъ и чимъ бѣльше ягѣдъ высьло, тымъ лѣпше

буває вино; для того вѣдкладають газды збѣръ ягѣдъ неразъ ажъ на конецъ листопада и буває часто, що робѣтники обрываючи ягоди змѣтають зъ нихъ снѣгъ мѣтолками а задубѣлїи пальцѣ огрѣвають надъ горшками зъ жаромъ. Коли скѣнчить ся збѣръ винограду, то робѣтники, прибравши деревце вѣ ленты, идуть спѣваючи передъ двѣръ газды; сей гостить ихъ и платить за цѣлорѣчну працю коло винницѣ.

Теперь зачинаєсь робота вѣ винобѣйняхъ, с. є. вѣ будынкахъ, де вытискають вино зъ винограду. Коли рѣкъ бувъ добрый и много покорченыхъ ягѣдъ, то ихъ вѣддѣлюють вѣдъ цѣлыхъ або мало поморщенныхъ, та всыпають до деревяныхъ начинъ зъ дѣркою на днѣ; черезъ ту дѣрку сплыває звѣльна, безъ жадного душениа сокъ вѣ пѣдставлене начинѣ. Сей сокъ зве ся токайскою есенциєю и має вѣ собѣ тѣлько цукру, що єсть густый мовъ сметана и доперва за кѣльканайцятъ лѣтъ замѣнюєсь вѣ вино. Такого вина вырабляють дуже мало, годѣ отже его дѣстати, хѣба за великїи грошѣ. а такъ сильне, що чоловѣкъ, напившись его по тяжкѣи слабости, приходитъ скоро до силъ.

Ягоды, зъ котрыхъ вже выплыла есенция, зсыпають вѣ невеличкїи, деревянїи гелетки и роздушуютъ цѣлкомъ, а опѣсля всыпають до бочки мощу, вытисненого зѣ звычайныхъ ягѣдъ; за пару лѣтъ єсть зъ того вже готове токайске вино.

Коли рѣкъ небувѣ щасливый и покорченыхъ ягѣдъ єсть такъ мало, що не оплатитъ ся ихъ вѣддѣляти вѣдъ звычайныхъ, тогды не вырабляють токаю, але такъ зване вино „шамородне“, котре вправдѣ не єсть солодке, але сильне и пахуче. Звычайне вино роблять зѣ звычайныхъ, непоморщенныхъ ягѣдъ, котре такожъ єсть досыть сильне и не дає ся розпускати водою.

Кромѣ вина вывозять зъ Угорщины такожъ много сотокъ тысячъ сотнарѳвъ выбракованого и звычайного винограду до Ѳдженя.

На Угорщинѣ плекають такожъ дерева овочеві; особливо славлять ся угорскій сливки, яблука, грушки, кавоны и осенею розвозить желѣзница угорскій овочѣ на всѣ стороны Европы: до Вѣдня, Берліна, Петербурга. Угорскій хлѣборобъ торгуе такожъ и яриною; подекуды цѣлій громада, бы навѣть цѣлій околицѣ управляютъ якусь ярину на великій розмѣры, якъ примѣромъ селеры коло мѣста Рабы, капусту коло Прешбурга, паприку коло Сегедину, редьковъ коло Дебречину, огѳрки коло Кечкемету.

Зъ рѣдка розсѣлись по низинѣ угорскѳй великій мадарскій села; села тѣ мають часто по 10 до 20000 людей, а наибѳльше село Чаба має ажъ 32000 мешканцѣвъ. Причиною сего були напады Туркѳвъ и ихъ пановане въ бѳльшѳй части Угорщины, котре тревало черезъ 150 лѣтъ, ажъ доки въ роцѣ 1683 не розбито ихъ цѣлковито пѳдъ Вѣднемъ, а опѳсля прогнано зъ Угорщины. За часѳвъ турецкихъ пѳйшло много сѣлъ угорскихъ зъ дымомъ а ихъ мешканцѣ въ ясирѣ (неволю); проте люде для лѣпшой обороны горнулись въ бѳльшій громады и такъ повстали нынѣшній великій села. Деякі села суть побудовані дуже правильно; серединою села веде рѳвна, дуже широка улица, а вѳдъ неи выходять на лѣво и право прості, побѳчній улицѣ, се знакъ, що село те було колись панщизняне, тожъ люде мусѣли будувати свои хаты пѳсля паньского пляну. Коли-жъ побачимо село зъ улицями узкими, крутими, зъ хатами побудованими неправильно, то се свѣдчить, що оно було замешкане дрѳбною, вѳльною шляхтою,

котра клала свои хаты якъ и де хотѣла не придержуютись жадного пляну.

Хата мадярскаго хлѣбороба есть або зъ цеглы, высушеной на сонци, або зъ удопаной глины, бо дерева годѣ дѣстати на безлѣснѣмъ степу; дахъ есть соломяный, або ще частѣйше тростиною (очеретомъ) крытый. Доокола загороды есть муръ улѣпленный зъ болота, змѣшаного зъ соломою, бо тутъ нема камѣня и на лѣккѣ, або плѣтъ выплетеный соломою. Хаты зъ верха чистенько выбѣленѣ, а долѣмъ на стопу заввышки обмалюванѣ синюю краскою; оденъ причѣлокъ хаты звернений до улицѣ, а передѣ, довгий на 16 до 30 метрѣвъ, на полудне. Хата розпадаѣсь на три части; комнату, кухню и алькиръ. Комната есть вѣдъ улицѣ и зъ неи выходитъ на улицу одно або два вѣкна; въ сѣй комнатѣ есть на лѣво коло дверей широка печь, въ котрой палать соломою, а довкола неи улѣплена зъ глины приспа. Коло печи стоять два, високо ажъ пѣдъ стелю выстеленѣ, лѣжка; проти печи, по другѣй сторонѣ дверей стоитъ въ кутѣ лавка, на нѣй круглый кошикъ зъ бохонцемъ хлѣба, а передѣ нею стѣлъ; проти лѣжка стоитъ шафа на одежину, а надъ нею полиця, повна цинового и глиняного начиня. Стелю пѣддержуе грубый бальокъ, що иде на поперекъ хаты; на нѣмъ складаѣ газда книжки, а газдыня мыло, котре сама дома выробляѣ и иншій дрѣбницѣ. За комнатою есть кухня, повна всѣлякого начиня; тутъ на серединѣ стоитъ стѣлъ и ту звычайно ѣсть цѣла родина; въ комнатѣ ѣдятъ лише якъ є якій поважнѣйшій гѣсть; зъ кухни ведутъ дверѣ до алькиря, де члены родины перебувають черезъ день. Тѣ три складовѣ части хаты находятъ ся и у найбѣднѣйшого газды: у богатшихъ ще за алькиремъ комора, пѣдъ котрою ведутъ сходы до пивницѣ,

дальше шпихлѣрь, а часомъ пѣдъ тымъ самымъ дахомъ такожь стайня, стодола и шоба. Вздовжь переднои хатнои стѣны тягне ся оденъ або два метры широке пѣддаше; тутъ на однѣмъ кѣнци стоить звычайно лѣжка, обслонене зѣ всѣхъ сторонъ полотняною стѣною, на котрѣмъ спить газдыня або еи наймолодша донька ажъ до пѣзнои осени, — а на другѣмъ кѣнци пѣддаша вѣдъ улицѣ есть часомъ мала комѣрка, нѣбы передпокѣй, зѣ котрого ведуть дверь до комнаты. Газды, котрѣй мають поля далеко вѣдъ села, мають звычайно на своѣмъ поли еще другу хату, неначе фѣльварокъ, де пѣдчасъ роботы пѣльной перебувають довшѣй часъ вразѣ зѣ родиную.

При роботѣ помагають собѣ Мадыры взаимно; коли хтось кладе хату, то помагае ему майже цѣле село, за що опѣсля газда гостить своихъ помѣчникѣвъ, часами однакъ вѣ нагороду за помѣчь выстане и просте „спасибѣгъ“. Деякѣ роботы уважають ся за розрывку и забаву; такими суть лущене кукурудзы, тѣпане конопель, котре вѣдбувае ся мѣсячными ночами, прядене и т. п. Тогда то збирають ся парубки и дѣвчата, та спѣваючи або оповѣдаючи казки и небылицѣ працюють охочо. Збѣръ винограду есть на пѣвъ працею, на пѣвъ забавою; берутъ вѣ нѣмъ удѣль и панъ и паничь, часомъ и самъ пан-отець; нѣхто ту не надзоруе, нѣхто до праць не гонить. Вѣ полудне засѣдають всѣ разомъ до обѣду на зеленой муравѣ або пѣдъ орѣхомъ; кождый прошеный, чи непрошеный може присѣсти ся и поживити ся бараниною, капустою и гуляшемъ, та закропитись виномъ; вечеромъ наступае забава, зѣ вѣдкись прибулкаеь циганъ зѣ скрипкою та цымбалами, палають штучнѣй огнѣ, гремлять пистолета до пѣзнои ночи. Наятяжшою работою есть жниво, до котрого газда мусить

наймати робѣтниківъ; тѣ жнуть звичайно за дванадцятий, а если збѣже гѣрше, за десятый снѣпъ и дѣстають кромѣ того страву, с. е. тыжднево по 8 кѣльо хлѣба, 3 літры пшона и 1 кѣльо солонины на голову. За то працѣе жнець вѣдъ другои години рано до 11-ои въ ночи, зъ одногодинною перервою по полудни. Готове зерно складають до шпихлѣря, або зсыпають въ ямы, якъ у насъ бульбу. Робѣтникъ на Угорщинѣ має усе спосѣбнѣсть до доброго зарѣбку; вже на весну за роботу по городахъ платять по 50 кр. денно; чимъ дальше до лѣта, тымъ бѣльше работы, тожъ и платня бѣльше, а въ жнива платять и по 2 зр. денно. Добрый наймитъ бере 100 до 150 зр. рѣчно, кромѣ того 3 до 5 кѣрцѣвъ пшениць, 1 або 2 пары чѣбѣтъ, 1 або 2 шнуры кукурудзы и має право тримати 3 штуки худобы на пашѣ газды; страву має такожъ добру, бо ѣсть разомъ зъ газдою; пѣдчасъ тяжшой работы ѣдять 4 разы, въ полудне и въ вечерѣ варену страву, на снѣдане и пѣдвечѣрокъ хлѣбъ зъ солониною. Тожъ наймитъ же досѣтъ выгѣдно, може придбати собѣ потрѣбну одѣжу, тай зложити деякій грейцаръ.

Мадяры люблять убирати ся въ одѣжъ полотняну, обширну а коротку. Мущины носять сорочку зъ дуже широкими рукавами; часами оденъ край рукава звисає понизше колѣнъ, а другій висить черезъ плече. Люблять такожъ сорочки вышивати и кожда родина має свои осѣбнѣй вѣзрѣць такъ, що по нихъ пѣзнають, хто до якого роду належить; декуды носять сорочки короткѣ лишь по груди. На сорочку вбирають камізелку зъ однимъ, двома, або и чотырма рядами металевыхъ гузикѣвъ; зъ переду и зъ заду вышивають камізелку шнурочками въ цвѣты, а часами зъ заду єсть вышите

цѣле имя парубка. На ноги вбирають полотняий нагавиць, широкій мовь сподница, а сягаючій по колѣна; підперѣзують ся чересами зъ блискучою скѣры, кольорованымъ шалемъ або по просту батогомъ зъ короткою ручкою, а за нимъ затыкають капчукъ зъ кременемъ, кресаломъ, протичкою и иными потребами. Мѣщане носять по нагавицяхъ вузкій, прилягаючій штаны, вышиваній шнурками. Мало коли можна побачити Мадыра босонѣгъ и то хиба при роботѣ, звычайно ходить вѣнъ въ чоботахъ зъ поморщеними холявами и острогами; давнѣйше носили такожъ ходаки. Капелюхи носять суконній або повстанній (фільцовій) округлій зъ малыми крысами и затканымъ чаплинымъ перомъ, въ зимѣ чорній баранячій шапки; волосѣ підстригають кругло доокола головы. На плечѣ закидують на опашки дольманъ зъ чорного або темно синього сукна; зъ каждой кишенѣ камізельки и дольмана виглядають кольоровій або бѣлій вышиваній хустинки, дарунки вѣдъ дѣвчины; шію підвязують шовковою хустиною або неразъ и на десять лѣктѣвъ довгою краваткою. Вѣдъ непогоды або въ зимѣ убирають шубу, звану декуды бундою; есть то широкій баранячій кожухъ безъ рукавѣвъ, сягаючій ажъ по кѣстки. Каждый Мадырь старае ся мати шубу и она го нѣколи не покидае; на шубу треба 6—12 баранячпхъ скѣрокъ.

Дѣвчата вбирають густо и рѣвно мережану сорочку, звычайно зъ бѣлого, декуды синього або червоного полотна; широкій рукавы суть застегнутій биндою поввыше лѣктя або понизше лѣктя руки. На сорочку вдягають вытятий, прилягаючій до тѣла горсетъ, вышитый перлами и срѣбными або золотыми шнурочками, а запианный на срѣбній стяжки; на шію закладають одну, двѣ а декуды и чотыри шовковій хустки, звязуючи ихъ на горсетъ, а по хустцѣ завѣшнують коралѣ и сталевій

перлы. Коротка мережана спѣдница есть червона, синя, або зелена зъ матеріѣ вовняной, у богатшихъ шовковой, або парчевой (аксамитной). По спѣдници вбирають запаску (фартушокъ) зъ дробными або широкими мережками барвы чорной, бѣлой, або въ рѣзнобарвнѣй цвѣты. Дѣвчата люблять ходити босо, не зъ ошадности, але щобы похвалитись малою, складною нѣжкою; давнѣйше носили червонѣй чобѣтки, котрѣ здѣймали входячи до церкви, а взували выходячи; теперъ выходятъ чоботы зъ моды а мѣсто нихъ уживають черевикѣвъ шкѣрянныхъ, атласовыхъ або парчевыхъ, а декуды золотомъ и срѣбломъ вышиваныхъ пантофлѣвъ. Волосе розчѣсують дѣвчата на серединѣ головы и сплѣтають въ одну або двѣ косы, а поверхъ волося носятъ вѣнецъ вышитый зъ перель, зъ котрого звисають густо на чоло и лице рѣзноцвѣтнѣй стяжки. Молодицѣ носятъ чепцѣ рѣзнои барвы и формы. Поверхъ головы закидують дѣвчата прозору, вышивану заслону (вельонъ), котра спадає ажъ понизше пояса, старшѣй жѣнки темну, вовняну хустку.

Въ житю родинѣмъ кладе Мадяръ велику вагу на послушеньство и пошановокъ для родичѣвъ и старшихъ вѣкомъ; згорда зве вѣнъ свое гѣздовство, хотьбы и наименше, „мой добра“, а свою родину, „моя челядь.“ Сынъ або донька не смѣе сказати не то вѣтцеви або матери, але навѣтъ старшому братови чи сестрѣ: „ты“, але „вы“ або „пане“. Мадяръ есть вѣдчи прудкой; бере живу участь въ справахъ краевыхъ, якъ примѣромъ въ выборахъ, при котрыхъ твердо умѣе постояти за своими правами, а о справахъ тыхъ розвѣдуєсь пильно зъ часописей, читаючи ихъ въ такъ званныхъ клюбахъ, себѣ то читальняхъ, котрыхъ въ бѣльшихъ селахъ буває и по кѣлька. Мадяръ любить службу войскову, особливо

при кѣнници, бо каждый Мадяръ, щобъ такъ сказати, зрѣсь на кони; вже въ четвертомъ роцѣ житя садовить отецъ сына на коня а коли хлопчина вже добре сидить на кони и не спаде зъ него и въ найшвыдшомъ гальопѣ, тогды вже называе его згорда легіномъ. Мадяръ любить своего гостя добре погостити, кажучи: „най и вѣнъ мае разъ свое Рѣздово.“ Але вѣнъ дивить ся згорда на инші народы, мешкаючі на Угорщинѣ, уважаючи себе чимсь лѣпшимъ, шляхотнѣйшимъ вѣдъ нихъ; особливо тяженько жити Славянамъ подъ Мадяромъ, бо сей каже: „Славянинъ то не чоловѣкъ, а пшоно то не страва.“

III. Хлѣборобъ сербскій.

Сербы, що въ давну давнину розсѣлись на пѣвостровѣ балканскѣмъ, на полудневѣй окраинѣ нашої части свѣта Европы, належать подобно якъ и мы до Славянъ. Передъ 500 лѣтами загорнули ихъ подъ свою власть Турки, и се тяженьке ярмо турецке двигали они бѣльше якъ 4 вѣки. Многі сербскі родини, утѣкаючи передъ гнетомъ турецкихъ пашѣвъ, хоронили ся на земляхъ австрійскихъ, тожъ теперъ Сербы мешкають вздовжъ Дунаю на Угорщинѣ, надъ Савою, въ Боснѣ и Герцеговинѣ, въ Дальмаціи и королѣвствѣ сербскѣмъ. Сербы суть переважно вѣры православної, себѣ то такои, яку исповѣдуютъ Русины, що мешкають въ Россіи, а по части такожъ на Буковинѣ. Одна часть Сербѣвъ, именно шляхта сербска въ Боснѣ за часѣвъ панованя турецкого, приняла вѣру турецку с. є. магометаньску и сихъ магометаньскихъ Сербѣвъ, котрі мають бѣльше землѣ, звать тамъ бегами. Ті беги найбѣльше дали ся въ знаки сво-

имъ побратимцямъ Сербамъ, що лишились при вѣрѣ христіяньскѣй и були у нихъ крѣпаками, с. е. панщизняными хлопами. Не всѣмъ отже Сербамъ жилось давнѣйше однаково; въ Австріи мали они бѣльшу волю, тутъ, особливо на урожайныхъ земляхъ угорскихъ, розгосподарувались та богатѣли; гѣрше вже було имъ въ Сербіи, доки тая невыбилась на волю, гѣрше було имъ въ Герцеговинѣ, хотяй Герцеговинець зъ поза своихъ недоступныхъ скаль, рушницею та кинджаломъ неразъ Туркамъ налявъ горячого сала за скѣру; але найтяжше жилось христіянамъ въ Боснѣ, де желѣзною рукою давивъ ихъ такой власный братъ, збісурманѣлый бег-дѣдичъ. За для сеи довговѣчної неволѣ, за для сеи безнастанной борбы зъ гордымъ бісурманомъ, виробилась у Сербѣвъ смѣливѣсть та лицарска вдача; не разъ не два, коли неволя запекла до живого, зрываѣвъ ся нарѣдъ пѣдъ проводомъ якого смѣливого юнака до бою зъ невѣрою, а нарѣдъ опѣсля складаѣвъ пѣсенѣ про подвиги своихъ юнакѣвъ и мало у котрого племени славянского есть тѣлько пѣсенѣ та думѣ историчныхъ, якъ у Сербѣвъ. За тыхъ часѣвъ недолѣ зложились у Сербѣвъ такожъ и деякі установы та звычайѣ, котрі и до нынѣ еще позѣстали, та про нихъ то дещо теперь розкажемо.

Одною зъ найважнѣйшихъ такихъ установѣ есть спѣльнѣсть маетки родинного. Цѣла родина близша и дальша творить одну спѣлку, звану ту „задруга“; на чолѣ задруги стоить „старѣйшина“; есть се або найстаршій членъ роду або и молодшій, котрого выберуть на то достоинство всѣ члены родины. Вѣнъ орудує всѣми справами родины, заступає ю передъ громадою и урядомъ, роздѣлює и назначує роботу иншимъ членамъ родины, узглядняючи при тѣмъ спѣльности и склонности каждого члена; дорослі идуць въ поле, старшій жѣнки

печуть хлѣбъ, молодші порають ся коло кухни, дѣти пасуть худобу або идуть до школы. Усѣ мусять слухати волѣ старѣйшины и его розказы точно сповнати; вѣнъ годить домашній сварнѣ, напинае и наводитъ на добру дорогу провинившихъ ся членѡвъ родини. Проте старѣйшина мусить вызначатись дбалостію про спѡльне добро и чеснотю, а если родина побачить, що добро задруги не лежить старѣйшинѣ на серци, если сей дѣлае въ еи шкоду, то родина на спѡльной нарадѣ скидае давного старѣйшину а выбирае на его мѣсце нового. Такъ само настае новый вибѡръ, если давный старѣйшина умре, або за для старости не годенъ вже сповнати своихъ обовязкѡвъ.

Задруга числить 10, 20 часомъ навѣтъ до 80 членѡвъ, котрі жиють разомъ на своѣй батькѡвщинѣ; если родина есть численна, то побѡчь головного дому, де живе старѣйшина и звычайно нежонаті члены родини, стоять менші хаты для жонатыхъ. Весь рухомый и нерухомый мастокъ есть спѡльною власностію цѣлои задруги, але кождый членъ родини може за призволомъ старѣйшины, сповнивши назначену собѣ працю, зарабатати на власный рахунокъ, а коли задруга есть численна, то кождый членъ може выступити зъ неи и прилучитись до иншой не такъ численной задруги. Спѡльне майно можна тогды лишь дѣлити, коли зъ одной задруги вѡддѣляеь нова; коли який членъ задруги умре и позѡставить дѣти, то тїи мають право лишь до его приватного маєтку, котрый вѣнъ собѣ черезъ працю надобовязкову и черезъ ошаднѡсть зложивъ; зѡ спѡльного маєтку недѡстають нѣчого, лишь користають ся нимъ подѡбно якъ и инші члены родини. Дперва коли вымрутъ усѣ мужескі члены родини, то остатный зъ

нихъ може въ завѣщаню (тестаментѣ) розпоряджати майномъ задруги.

Задруга приносить для членѡвъ родины великіи корысти; усѣ члены обрабляютъ спѡльными силами свои грунта, тожь и праця ихъ при розумнѡмъ еи роздѣлѣ есть для всѣхъ корыстнѣйша; спѡльне утримане родины есть дешевше, якъ колибъ члены сѣ жили особнякомъ; въ разѣ слабости есть кимъ выручити ся, есть кому хорого обйти, а мимо того въ гадѡвствѣ не настае застоа; усѣ члены задруги стремять до той самой цѣли, до побѡльшеня спѡльного майна; въ важнѣйшихъ справахъ нараджують ся надъ тымъ, якъ бы то ихъ якъ найкорыстнѣйше залагодити; каждый членъ есть свѣдомый, що за нимъ стоить и уйме ся цѣла задруга и ся свѣдомѡсть додае ему вѡдваги, заохочуе до вытревалости. Завдяки тымъ задругамъ нема ту безземельного убогого люду; каждый належачи до якоисъ задруги есть спѡв-властителемъ грунту; лишь тамъ, де за для якихъ небудь причинъ задруга немогла ся вытворити, — якъ примѣромъ въ Боснѣ, де христіаньскій панцизнянї хлопы немогли набувати грунтѡвъ на власнѡсть, — тамъ попавъ нарѡдъ въ убожество и нужду.

Задруга пригадуе намъ живо давне жите Славянъ, котре зовесъ Патріархальнымъ; въ давну давнину була у насъ Русинѡвъ така сама установа.

Сербъ вѡдзначае ся великимъ привязанемъ до вѡтчины, любовію до родины, особливожь сердечна любовь вяже брата зъ сестрою такъ у Сербѡвъ христіанъ, якъ и магометанъ. Братъ есть пѡдпорою сестры, вѡнъ есть для неи батькомъ и ненькою, коли она родичѣвъ стратить; она нерозпѡчне жадного дѣла, непорадившись зъ братомъ; вѡнъ вышукуе для неи мужа, а навѣтъ и замужной сестры не выпускае зъ своєї опѣки. Утрата

брата або сестры есть наибольшимъ горемъ. Коли Сербъ не має рѣдной сестры, то прибирае собѣ зъ по-межи чужихъ дѣвчатъ посестру; Сербянка выбирае со-бѣ побратима. Межи побратимами и посестрами пану-ють такі самі вѣдносины, якъ межи рѣдными. Буває, що побратимы або посестры слюбують собѣ любовь въ церквѣ передъ священникомъ. Побратимъ нѣчого не-смѣе вѣдмовити своему побратимови, повиненъ, если того треба, для него посвятитись, а въ пѣсняхъ серб-скихъ знаходимо множество примѣровъ, де побратимъ жита свого не вагаєсь покласти за посестру або по-братима. Зъ часомъ побратимство и посестрицтво пере-мѣнюєсь въ певный рѣдъ свояцтва, а дѣти и внуки по-братимовъ и посестръ уважають ся за спорѣдненихъ зѣ собою.

Буває, що и у насъ въ горахъ входятъ легіны зъ собою въ побратимство, а нашъ славный поеть Осипъ Федьковичъ выводитъ часто въ своихъ красныхъ опо-вѣсткахъ побратимовъ.

Кождый хлѣборобъ, чи сербскій, чи рускій любитъ триматись давнихъ, предковскихъ звычайвъ.

Цѣкавыми суть для насъ тѣ обряды, бо зъ нихъ вычитуемъ, якъ то наші предки задивляли ся на свѣтъ и его повстанане, яке въ нихъ було жите родинне, яка була ихъ вдача. Загляньможъ до хаты Серба на свята рѣздвані и придивѣмъ ся его обрядамъ.

Въ свѣтлицы, коморѣ, кухни, на обѣистю, всюды рухъ та метушня: газдыня пореє ся коло печеня хлѣба, молодицѣ та дѣвчата мыють помѣсть, чистять посудину; парубки увивають ся по обѣистю, готовятъ все на пе-редѣ, щобъ опѣсля въ свята не треба до жадной ро-боты руки прикладати; газда ѣде въ лѣсь, щобъ при-везти свѣжо порубаныхъ дровъ. Вже смеркаєсь, вся ро-

бота устает; въ хатѣ засвѣчаютъ свѣчки, передъ образами запалюють лампы, на огнищи розкладають великій огонь. Одна зъ хатныхъ молодиць приносить зъ надвору соломы; наслѣдуючи голосы квочки або гуски насыпае трохи соломы на стѣль, а решту розкидуе по кухни, коморѣ, свѣтлицы; по соломѣ качаеся та граеся дѣтвора. Газда вносить до хаты 4 снопы довгого а 6 цалѣвъ грубого дубчака, званого „баднякомъ“; вступаючи черезъ дверѣ, каже: „Добрый вечѣръ! вѣншую вамъ зъ нынѣшнымъ святомъ“. Ему вѣдповѣдають такимъ самымъ желанемъ, и обсыпують его зерномъ. Дубчакъ кладе газда въ огонь, де вѣнь цѣлу нѣчь горить; недогарокъ зъ него выймають зъ огня, облывають виномъ и на третій день вразъ зъ соломою и старою мѣтлою выносять въ садъ и кладуть межи галузе, щобъ дерева добре зародили. Тымчасомъ накрывають стѣль кладуть на него колачѣ; цѣла родина помолившись передъ образами засѣдае до вечерѣ; газда зъ кожного колача выкравуе по кѣлька кавальчикѣвъ, кладе ихъ на тарѣлку и поливає виномъ. Усѣ присутнїи берутъ по кусникови, высыпають вино, а хлѣбъ кладуть назадъ на тарели; сей хлѣбъ мѣшають вѣдтакъ зъ товчеными орѣхами и солию и дають ѣсти худобѣ, щобъ не хорувала. Пѣдчасъ вечерѣ хлопцѣ стрѣляютъ на дворѣ, а опѣсля забавляеся молодѣжь въ хатѣ до пѣзной ночи. Цѣлу нѣчь горить свѣтло и стоитъ страва на столѣ. Досвѣта о 3-ѣй годинѣ иде той, що найборше вставѣ, до керницѣ або потока по воду; несучи воду держитъ въ губѣ грѣшь. Вступаючи въ хату поздоровляе вѣнь „Христось раждаеся“; „Во истинну раждаеся“, вѣдповѣдають ему на знакъ, що свята рѣздвянїи вже ся розпочали. Принесеною водою розчиняють того дня прѣсный колачъ, званый „чесница“ и вмѣшують въ него

грѣшь, триманий попередно въ ротѣ. Першого гостя, що приїде на Рѣздво, звать такъ якъ и у насъ полазникомъ; сей, переступивши порѣгъ и поздоровивши родину звычайнымъ рождественскимъ привѣтомъ, сыпле зъ рукавицѣ зерно по хатѣ; потѣмъ бючи гачкомъ по грани, каже: „Кѣлько искоръ, тѣлько коней, коровъ, овецъ, улѣвъ, тѣлько щастя и благословеня“. Полазника гостять радо и обдаровують, бо вѣнъ приносить щасте. Повернувши зъ церкви засѣдае родина до обѣду; кождый тримае въ руцѣ запалену свѣчку, а помолившись цѣлуютъ ся усѣ приговорюючи: „Миръ божій; Христось во истинну раждаеть ся“. Всѣ тѣ свѣчки скручуе газда разомъ и встромлюе въ купу рѣжного зерна на столѣ; симъ зерномъ годуе газдыня курки, щобъ добре несли ся. Опѣсля газда розкравуе чесницу на тѣлько кусникѣвъ, кѣлько членѣвъ числить родина; если когось зъ родини нема, то его кусникъ вѣдкладають ему на бѣкъ. Хто въ своѣмъ куснику знайде грѣшь, для того буде сей рѣкъ дуже щасливый. Коли на столѣ приносять печеню, звычайно печене порося, то хлопцѣ на дворѣ зачинають стрѣляти, а старші спѣвають въ хатѣ набожнй пѣснѣ. Зъ печенѣ лишаютъ одну лопатку и вѣдятъ ей доперва на новый рѣкъ. По обѣдѣ бере газда стебло, мачае го въ винѣ и держить надъ свѣчкою, ажъ поки тая незагасне; до кого зверне ся дымъ зѣ згашенои свѣчки, того подыбле сего року якась недоля. Въ родинахъ, що займають ся пчѣльництвомъ, бере дѣвчина куделю, снуе довгу нитку и нею вразъ зъ крайкою пѣдперѣзуе ся на нѣчь; коли въ лѣтѣ выйде першій рѣй, кидаетъ сю нитку и крайку высоко въ гору, щобъ пчолы добре ся роили. Такъ святкуе Сербъ Рѣздво; деякй зъ его образѣвъ побачимо и у насъ Русинѣвъ, божъ усѣ Славяне выйшли

зъ одного вспльного корѣня, були колись однимъ великимъ народомъ.

Тымъ бѣльше значѣне має у Сербѣвъ подруже, коли вже жите рдинне єсть такъ сильно розвинене и єсть пѣдставою задруги. Сербы женять ся дуже молодо и встыдають ся позѣстати нежонатими, тожь дуже мало єсть у нихъ старыхъ парубкѣвъ або дѣвокъ. За особливше шасте уважають они, коли въ двохъ рдинахъ рѣвночасно уродить ся хлопецъ и дѣвчина; батьки новороджєныхъ сходять ся заразъ и заручують свои дѣти, а котрый бы зъ нихъ не дотримавъ слова, того уважають чоловѣкомъ безъ чести и за таку зневагу неразъ давнѣйше мстивъ ся ображений кроваво.

Коли парубокъ подобає собѣ якусь дѣвчину и межи обома рдинами приїде до згоды що до приданого, тогды вѣдбувають ся заручины, по сербски „перстень“, при чѣмъ молодіи дають одно одному всѣлякї дарунки; молодой дає звычайно пару дукатѣвъ, а молода сорочку и штаны. Передъ весѣлємъ высылає молодой якого свого доброго приятеля до знакомыхъ и своякѣвъ зъ запросинами на весѣлє. Сей звычайно ѣздить по селѣ на красно прибранѣмъ кони, зъ фляшкою зъ виномъ, заквѣтчапою барвѣнкомъ въ рукахъ; запрошуючи частує виномъ, а дружбама, старостѣ, свѣдкамъ дає ще яблоко; если яблоко приймутъ, се єсть знакъ, що приймають и вызначеный имъ урядъ весѣльный, если-жь сего уряду не хотятъ повнити, то звертають яблоко назадъ.

Въ день весѣля сходять ся гостѣ до хаты молодого; тутъ ихъ частують и саджають на возы, прибранї диванами и ручниками. Цѣла громада ѣде теперъ до молодой; на передѣ кумъ, себѣ то першїй свѣдокъ, молодой, дѣверъ або дружба и дружки; конѣ гонять чваломъ, заквѣтчанї гостѣ гомонять весело. Приѣхавши на

обойсте молодои, идутъ гостѣ до свѣтлицѣ, а дѣверъ с. е. дружба до алькиря, де чекае молода посередѣ братѡвъ и сестерѣ. Дружба черезъ цѣлый день весѣля мае опѣку надѣ молодою; вѡнъ ѣй купуе вѣнецъ, черевички и панчошки; братъ вѡддае теперѣ молоду дружбѣ, а сей кладе ѣй на голову вѣнецъ и веде до свѣтлицѣ, де на ню чекають гостѣ, спѣваючи весѣльный пѣсни. Тутъ стае молода на диванѣ, коло неи стоить лѣворучѣ еи братъ, праворучѣ дружба; гостѣ спѣвають: „Вѡдвертай ся вѡдѣ брата, привертай ся къ дѣверу“ (дружбѣ), а молода три разы обертаеся вѡдѣ брата ко дружбѣ, цѣлуочи за каждыиъ разомъ одного и другого. Се есть дуже урочиста хвиля; дѣвчина выходитъ зѣ вѡдѣ опѣки брата, своего дотеперѣшного покровителя, а вѡддаеся пѡдѣ опѣку дружбы, заступника молодого. Дружки убирають молоду въ вѣнокъ и прозору заслону (вельонѣ), а гостѣ спѣваючи пѣсню: „Ой летить цвѣтка зѣ зеленою лугу, та на русу косу Марійки“, выбираютъ ся до церкви. На передѣ иде кумъ, за нимъ молодой зѡ сваточѣ, се есть другимъ свѣдкомъ; дальше иде гайдашь (музика), граючи на гайдѣ (кобзѣ), потѡмъ дружба зѣ молодою, за ними воеводы, весельчакъ (хорунжий) зѣ заквѣтчаною фляшкою вина въ рукахъ, а въ кѡнцѣ решта гостей весѣльныхъ и дѣвчата, спѣваючи безѣ устанку ажѣ до церкви. Кумъ и дружба вводятъ молодыхъ до церкви передѣ вѡвтарѣ, де ихъ пан-отецъ вѣнчае, а дѣвчата лишившись зѣ гайдашемъ передѣ дверми церковными за той часѣ спѣвають и танцюють. Зѣ церкви вертають гостѣ тымъ самымъ ладомъ до хаты молодои и тутъ ѣдятъ обѣдѣ; молода обѣдае особно въ алькири, а молодому сего дня не годить ся ѣсти. При обѣдѣ спѣвають гостѣ „живіо“ и „многая лѣта“ молодыиъ, а опѡсля цѣла весѣльна дружина выбираеся до хаты молодого.

Теперь молода прашаєсь зѣ своєю матерію ; мати заливаючись слезами благословить свою доню , а гостѣ спѣвають : „Не плачь, не плачь Марусенько,

Най заплаче твоя ненька ,
Най плачуть твои сестрицѣ ,
Бо не выйдешь до керницѣ
Разомъ зѣ ними воду брати.

Молодой сѣдає на вѣзъ вразъ зѣ сватомъ, молода зѣ кумомъ, за ними дружба и рѣшта гостей. Побратымы молодого на коняхъ переганяють одинъ другого, щобы чимъ борше дати знати родичамъ молодого, що їдуть гостѣ и за се дѣстати вышиваный ручникъ. По дорозѣ частують весѣльнїй переходячихъ людей. Свекруха виходить на зустрѣчь невѣстцѣ ; невѣстка цѣлує єѣ. Свекоръ зсаджує невѣстку зѣ воза и веде до хаты ; коли невѣстка переступить хатный порѣгъ, привязують їй запаску и дають варешку въ руки ; свекруха подає їй хлѣбъ и зерно на тарѣлцѣ и обсыпує єѣ зерномъ, а молодой бе єѣ зѣ легка паличкою на знакъ, що вѣдъ теперъ вѣнъ буде єи паномъ. Гостѣ розпочинають улюблений народный сербскїй танецъ „коло“ ; молода погулявши хвилику иде до хаты и тутъ дають вечеру. Молода сидить при вечерѣ межи кумомъ и сватомъ, не ѣсть нѣчого лишъ ихъ обслугує ; по пѣвночи воевода, що своими жартами веселить усѣхъ гостей, выкрадає нишкомъ молоду и веде єѣ до алькира, де на ню чекає молодой. Замкнувши за нею дверь и выпивши єи здорове, розбиває шклянку кидаючи нею въ дверь на знакъ, що дѣвчина уже стала молодежию. Тымчасомъ гостѣ забавляють ся цѣлу нѣчь пѣдъ проводомъ кума ; вытягають бочки вина зѣ пивницѣ свекра, спѣвають, танцюють, гомоняють. На другїй день рано мати и сестры молодого убирають молоду ; она виходить до гостей

и змывае имъ руки водою. Сего дня доперва наступае властиве угощене весѣльныхъ; гульба и спѣвы идутъ цѣлый день, а ажъ на третій день розходятъ ся гостѣ домо́въ.

По осьми дняхъ иде молода вечеромъ до кума, свата и дружбы, змывае имъ ноги и дякуе за прислугу весѣльну. На сѣмъ кѡнчить ся обрядъ весѣльный у Сербѡвъ. Нову невѣстку звать члены подруги еще цѣлый рѡкъ молодою и она вѡльна есть черезъ цѣлый той часъ вѡдъ всякои тяжкои праць.

Оттакъ то святкуе Сербъ свои церковнїи та родиннїи свята. Повеселившись и забавившись зъ добрыми людьми, бере ся радо до праць на своѣй рѡднѡй землици, що годувала его предкѡвъ и годувати-ме его дѣти.

Цѣны збѣжа въ половинѣ мая 1891.

У Львовѣ: Пшеница 9·25 до 10·50, жито 6·80 до 7·60, ячмѣнь 5·75 до 6·60, овесъ 7·25 до 8·10, горохъ 6·20 до 9·75, выка —·— до —·—, рѣпакъ —·— до —·—, конюшина черв. 42·— до 52·—.

Въ Тернополи: Пшеница 8·50 до 10·—, жито 6·65 до 7·15, ячмѣнь 5·25 до 7·—, овесъ 7·— до 8·50, горохъ 6·— до 10·—, выка —·— до —·—, рѣпакъ —·— до —·—, конюшина черв. 41·— до 48·—.

Въ Пѣдволочискахъ: Пшеница 8·15 до 10·10, жито 6·60 до 7·25, ячмѣнь 5·50 до 6·30, овесъ 6·85 до 7·50, горохъ 6·— до 10·50, рѣпакъ —·— до —·—, конюшина черв. 41·— до 47·—

Въ Ярославю: Пшеница 9·25 до 10·50, жито 7·— до 7·45, ячмѣнь 5·75 до 7·25, овесъ 7·50 до 8·25, горохъ 6·30 до 9·75, рѣпакъ —·— до —·—, конюшина черв. 42·— до 52·—.

Все за 100 кильо netto безъ мѣшка.

Историческое описание города Астрахани

В 1700 году Астрахань была занята войсками Петра Великого. В 1717 году город был взят войсками персидского шаха. В 1722 году город был взят войсками России. В 1730 году город был взят войсками персидского шаха. В 1736 году город был взят войсками России. В 1747 году город был взят войсками персидского шаха. В 1757 году город был взят войсками России. В 1763 году город был взят войсками персидского шаха. В 1771 году город был взят войсками России. В 1780 году город был взят войсками персидского шаха. В 1796 году город был взят войсками России.

В 1796 году город был взят войсками России.

119. Про касы пожичковій	10 "
121. Про городину, О. Степовикъ	15 "
122. Середь ледового моря. В. Чайченка	15 "
123. Конкуренція шкóльна, Дра Евг. Олесницького	18 "
124. Два славній мужъ — И. Гутенбергъ Д. Гарфільдъ. Чайченка	30 "
125. Илюстрована исторія Руси	50 "
126—129. Календарь на р. 1891	54 "
130. Про управу ячменю и вóвса	12 "
131. Образы страстей Иисуса Христа	10 "
132. Иванъ Котляревскій. В. Чайченко	10 "
133. Лвкаръ Исаакъ	10 "

II. КНИЖКИ, котрї ПРОСВѢТА закупила або даромъ дóстала:

1. Нѣмецко-рускій словарь Ом. Партыцкого	1 злр. — кр
2. Маруся. Квѣтки-Основяненка	10 "
3. Вечери на хуторі, повѣсти Гоголя, 2 томы	65 "
4. Непропаца сила, дра И. Пулюя	40 "
5. Правотарь рускій народный, Лукичъ Василь	2 злр. 50 "
6. Сербські думи і пісні	1 злр. — "
7. Де-що про свѣт Божий	30 "
8. Розмова про небо и землю	12 "
9. Исторія русской литературы, Ом. Огоновского томъ 1—170, томъ II— 3 зр., томъ III. 2 зр.; разомъ.	6 злр. 70 "
10. Мвзерóвка. Написавъ Б. И.	10 "
11. Словарь руско-нѣмецкій, Желехóвского	12 злр. — "
12. Исторія Н. Костомарова ч. I.	50 "
13. Наші просвітні починки. Д. Т.	10 "
14. О Франциску Скоринѣ	10 "
15. Творы Навроцкого ч. I.	1 злр. — "
16. Выстава археол. львóвска, 50 фотог. Тшемеского	6 злр. — "
17. „Кобзарь“, збрникъ квартетóвъ	60 "
18. Пьянство, нещастя народа	5 "
19. Иванъ Гусь Шевченка, музика Лисенка (на фортепянь)	50 "
20. Драматичній творы Григ. Бораковского	1 злр. 30 "
21. Жвнóчій ввнокъ	2 " — "
22. Поезія В. Масляка ч. I.	1 " — "
23. Марко Вовчокъ II. 25. III. — 15 кр.	40 "
24. Щедрóвки и коляды	12 "
25. Литературна часть календаря зъ р 1886 и зъ р. 1887.	по 10 "
26. Проскурка Юр. Федьковича	10 "
27. Войскова такса	15 "
28. Про вывлащєне пóдъ желвзницѣ	15 "
29. Про выборы до сойму (друге выданє)	18 "
30. Про выборы до рады державной	10 "
31. О пожичкахъ	13 "
32. Новый податокъ грунтовый	15 "
33. О опвкунгахъ та кураторахъ	6 "
34. Кирилъ и Методій. рóчникъ по	1 злр. — "
35. Ватра — стрыйскій альманахъ	1 злр. — кр
36. Угорска Русь Лукича	15 "
37. Портретъ Тараса Шевченка	50 "
38. Карта Галичины, Буковины и угор. Руси	5 "
39. Степъ, херсоньскій альманахъ	1 злр. 50 "
40. Альбумъ заслужєныхъ Русинóвъ	70 "
41. Устїяновичъ, Ярополкъ драма	10 "
42. Дальшій вóдбитки до альбума засл. Русинóвъ	по 1 "
43. Етнографія Славянщины	12 "

44. Гальшка Ом. Огоновского		
45. Рускій співанникъ, збѣрникъ п		
46. Шляхта ходячкова, Гр. Григорі		
48. Скажѣмъ собѣ правду въ очи		
49. Законъ о загальномъ ополченю		
50. Minoritätsvotum Dr. Smal Stock		
51. Історія Руси, Стефанъ Качала		
52. Історичний монографіѣ М. Кост		
53. Книжій періодъ Руси-Украины, Г. Ішовайскій ч. I.	1	56 "
54. " " " " " " ч. II.	1	85 "
55. Монографіѣ до Галицкой Руси	1	55 "
56. Історія княз. литовского В. Антоновичъ	1	65 "
57. Богданъ Хмельницкій, М. Костомаровъ 3 томы	5	— "
58. Prima vera, збѣрникъ поезій Ю. Шнайдеръ		10 "
59. Оповѣданя Дан. Мордовця		10 "
60. Въ Карпатахъ Івана Нечуя		10 "
61. Галицкій образки Ів. Франка		10 "
62. Лихій день Григ. Григоріевича, комедія		10 "
63. Творы Степана Руданьского		10 "
64. Люборадскій повѣсть А. Свидницкого		30 "
65. Учебникъ співу, Ів. Кипріянь		50 "

И 3616

IV. КНИЖКИ ШКОЛЬНИ И МОЛИТВОСЛОВЫ:

1. Руска чит. для школъ серед. Партицкого ч. II.		50 кр.
2, 3, 4, Арифметика ч. II. 40 кр., III. 50 кр., IV.		55 "
5. Геометрія для I. и II. класы гимназ.		70 "
6. Граматика нѣмецка, послѣ Дра Яноты	1 зр.	— "
7. Читанка нѣм. Дра Яноты для III. и IV. кл.	1 "	— "
8. Землепись (географія), Беллингера		45 "
9. Історія Пітца, ч. I. Свѣтъ старинный		60 "
10. Ботаника, Гікля-Берхратского	1 зр.	20 "
11. Мінеральогія проф. Поляньского		50 "
12. Физика для низш. гим. проф. Поляньского	1 зр.	40 "
13. Руска читанка для II. гим. Ю. Романчука		80 "
14. Народный молитвенникъ для дѣтей III. выд. а) въ зв. опр		20 "
б) въ лучшій опрѣвъ (хребетъ полотняный)		25 "
в) цѣла опрѣва полотняна, береги золочені		35 "

III. ФОРМУЛЯРЪ.

1. Дневникъ касовой одна лібра		40 кр
2. Книга довжниківъ, одна лібра		40 "
3. Книжочка для позичаючого, 100 екс.		65 "
4. Запись або Скриптъ, 100 екс.	1 зр.	— "
5. Позовъ въ справахъ дробныхъ, одна лібра		25 "
6. Статутъ читальнѣ вразъ зъ поданемъ до Намѣстництва (5 примѣрникѣвъ статута и 1 прим. поданя)		20 "
7. Формуляръ для касъ позычковыхъ на ладъ „Заком. Правды“ а) Книга касова, б) книга довжниківъ, в) контрактъ купна одна лібра, г) книга маєтку желѣзного, одна лібра по		40 "
д) Книга маєтку пѣдручного, е) протоколъ одна лібра		45 "
8. Повномочіе одна лібра		40 "
9. Контрактъ купна взѣръ а) б) в) лібра по		40 "
10. Поданя о екс- и интабуляцію права власности, взѣръ а) б) в) г) ліб. по		40 "
11. Написы до поданъ о интабуляцію лібра		20 "

12. Статутъ касы позиковои вразъ зъ поданемъ до Намѣстництва 5 прим. стат. а 1 под.) 20 кр.

V-3616